

Sammanbrott för sysselsättningspolitiken

Den rekordhög arbetslösheten är en olycka, skriver bankdirektör Tore Sellberg, och de åtgärder som vidtagits för att motarbeta den är närmast förtvivlade och krampaktiga. Dock är felet uppenbart: den förda ekonomiska politiken. Arbetslösheten är självförvållad, och den bottnar i jämlikhetspolitik och i skattepolitik. Regeringen har inte velat se hur verkligheten ser ut. Men om den fulla sysselsättnings politik skall kunna restaureras, fordras det att herrarna i Riksbanken och i kanslihuset förändras sig och erkänner det otillräckliga i den envisa politik som regeringen nu för. Straffet för denna har inte uteblivit, men det är de arbetslösa som får lida bestraffningen, skriver författaren.

Vi har nu i över två år haft rekordhög arbetslöshet samt flera personer i beredskapsarbete och arbetsmarknadsutbildning än någonsin. Räkna man samman de arbetslösa och de som på något sätt är engagerade genom AMS försorg, kommer man till långt över 200 000 personer. Detta betyder att 5—6 % av arbetsstyrkan saknar möjlighet att få jobb på marknaden. I realiteten har vi därför haft 5—6 % arbetslöshet i över två år. Detta är skrämmande siffror och de borde, isynnerhet mot bakgrund av allt skryt om full sysselsättning och nu senast om arbete åt alla, tjäna som ordentliga alarmklockor i den ekonomiska debatten.

Vi har denna höga arbetslöshet trots att regeringen sedan ett och ett halvt år kommit med det ena sysselsättningsstödjande paketet efter det andra. Det ligger inte så litet av förtvivlan och krampaktighet över detta att ideligen presentera nya former av stödåtgärder. Härigenom har vi fått ett nätverk av stöd, rabatter, avdrag och subventioner av en brokighet och mångfald som snart ingen totalt förmår överblicka. Sålunda kan bl a följande provkarta på åtgärder anges: Ökat bostadsbyggande, ökat offentligt byggande, ökade statsbidrag till kommunala beredskapsarbeten, 20 % investeringsavdrag för industrins maskininvesteringar, höjning av statsbidragen till miljövårdsinvesteringar, stöd till lagerinvesteringar genom rena subventioner och rätt att utnyttja investeringsfonderna, tidigareläggning av statliga och kommunala industribeställningar, ökat bostadstillägg, extra pension till folk-

pensionärer, ökning av privatfinansierade småhus, ytterligare höjning av statsbidragen till miljövårdsinvesteringar, utvidgad användning av investeringsfonderna för byggnadsinvesteringar, stimulans för tidigareläggning av småhus- och barnstugebyggande, kraftig ökning i flera omgångar av anslagen till beredskapsarbeten, ökat stöd för utbildning och sociala beredskapsarbeten, förhöjt skatteavdrag för företagens maskininvesteringar, nytt avdrag för industrins och jordbrukets byggnadsinvesteringar, ytterligare utvidgning av beredskapsarbetena samt förlängning av regeringens rätt att nedsätta energiskatten.

Hur mycket allt detta kostar är inte möjligt att ange utan ingående forskning. Det är dock mycket stora och snabbt växande belopp. Vad som kallas arbetsmarknads- och lokaliseringpolitik drar drygt 4 mdr kr och under rubriken transfereringar till företag upptas ca 2,7 mdr kr. Härvid bör det dock vara fråga om vissa dubbelräkningar. Men därutöver förekommer utgifter för konjunkturstimulans under en rad andra utgiftstitlar, och desutom bör ju även de uteblivna inkomsterna genom avdrag och rabatter inräknas.

Resultat som uteblivit

Det är sålunda svindlande summor det rör sig om. Likväl skulle troligen ingen seriös iakttagare ha något att invända mot denna miljardrullning om den hade haft avsedd effekt. Arbetslösheten är en så svår hemsökelse, att det lidande och den skada som vållas helt enkelt inte kan mätas i pengar. Det djupt tragiska är emellertid att verk-

ligt betydande resultat uteblivit. Det är dock troligt att det skulle ha varit ännu värre om inte alla dessa åtgärder satts in, men detta kan knappast tjäna som kriterium vid bedömningen av resultatet. Det avgörande är självfallet i stället om man lyckats med att bekämpa arbetslösheten så att man uppnått ett godtagbart tillstånd på arbetsmarknaden. Detta har man utifrån alla rimliga krav helt misslyckats med.

Det var väl nämligen inte detta man menade med ekonomisk politik för full sysselsättning? Ambitionerna var väl en gång avsevärt högre? Inte betydde full sysselsättning, enligt tidigare läsarter, ihållande hög arbetslöshet, ständigt växande skaror inom beredskapsarbeten, utbildning, arkivarbeten, skyddade verkstäder, av AMS timpengsbetalda inom industrin m m. Detta påminner bra mycket mera om 20—30-talets nödhjälpsinsatser, trots att själva begreppet "nödhjälp" är avskaffat.

Det är dock uppenbart, att det ur såväl social som humanitär och ekonomisk synpunkt är motiverat med åtgärder av ovan nämnda slag. Det är inte detta som ifrågasätts. Det är omfattningen och tidslängden som bör diskuteras. Det är obestridligt att de flesta människor önskar ett rejält jobb. Innehavet av ett sådant är som regel avgörande för hela livssituationen. Detta kan inte ersättas med aldrig så välmenande åtgärder. Långvarig arbetslöshet är en förbannelse. Oviss arbetsmarknadsutbildning, främmande beredskapsarbete, arkivarbete m m upplevs oftast som deprimerande. Hur väl vi än tar hand om de arbetslösa,

har vi inte löst problemet så länge vi inte skaffat dem jobb i marknaden. Det är i denna mening det är berättigat att tala om att politiken för full sysselsättning lidit sammanbrott.

Det kan i vissa avseenden vara svårare att driva full sysselsättningspolitik nu än under 60-talet. Alldeles säkert är dock detta inte. Sålunda har tex den internationella konjunkturdämpningen denna gång varit lindrigare än 1967—68. Men även om det skulle vara svårare är detta inget försvar, knappast ens en ursäkt. Politiken för full sysselsättning skall ju inte bara fungera när det är vackert väder. Den skall också klara påfrestningar. Annars är det meningslöst att tala om den som en medveten politik.

Felet: den ekonomiska politiken

Det svåra misslyckandet med sysselsättningspolitiken måste därför i allt väsentligt bero på en felaktig ekonomisk politik. En granskning av denna politik ger också vid handen att en ganska radikal omläggning skett. Under hela efterkrigstiden har man som målsättning för den ekonomiska politiken haft full sysselsättning, balans i betalningarna med utlandet och prisstabilitet. Det har dock aldrig rått något tvivel om att den fulla sysselsättningen prioriterats främst bland dessa målsättningar. Här tycks en betydelsefull förändring ha ägt rum. Under de senare åren har otvivelaktigt både balans, eller snarare överskott i utrikesbetalningarna, och en oklar men ändå tydlig jämlikhetssträvan satts framför den fulla sysselsättningen.

De stora underskotten i betalningsbalansen och den snabba avtappningen av valutareserven under 1969 och 1970 var onekligen alarmerande. Det var därför befogat att inrikta politiken på att återställa balans i utrikesbetalningarna. Man kan dock ifrågasätta om detta skulle göras så eftertryckligt, att den interna efterfrågan pressades helt i botten, och därigenom åstadkomma stagnation och hög arbetslöshet. Om man drev denna drastiska politik 1971 borde man i alla fall, när man blivit bönhörd över hövan, haft god tid att ändra politiken 1972. Men därav blev intet. Dessutom kan det i hög grad ifrågasättas, om det är det enda eller mest intelligenta sättet att komma till rätta med ett betalningsbalansproblem att driva en så depressiv politik, att den ekonomiska tillväxten helt upphör och produktionsresurserna i stor omfattning friställs.

Den icke närmare definierade jämlikhetspolitiken kom framför allt till uttryck i 1971 års skattereform, men också i statens misslyckade inbrott för att söka styra lönepolitiken 1971. De nya statskatterna i kombination med rekordstora kommunal-skattehöjningar innebar ett förlamande grepp över hela den svenska ekonomin. Den interna efterfrågan sjönk 1971 med över 2 %, och både den privata konsumtionen och bruttonationalprodukten sjönk tillika. Det borde inte varit svårt att förutse detta. Det var också många som gjorde det, men de förblev ropande röster i öknen. En så drastisk skattepolitik, där genomsnittliga löneinkomsttagare drabbas av 60 % marginalskatt och där högre in-

komsttagare får en ytterligare dramatisk skärpning av redan rekordhöga skatter, skulle även under en högkonjunktur haft markanta depressiva effekter. Nu sammanföll skattereformen med en redan påbörjad konjunkturdämpning, vilket heller inte var svårt att förutse. Effekten blev i det närmaste katastrofal.

En självförvållad politik

Den sedan mer än två år utomordentligt nedslående ekonomiska situationen i Sverige, med praktiskt taget ekonomiskt stillestånd och hög arbetslöshet, är därför i allt väsentligt självförvållad. Det fanns åtminstone några procents ursäkt för politiken på betalningsbalans- och valutaområdet, men att hitta något förmildrande för genomförandet av ett sådant skatteförslag vid den valda tidpunkten överstiger min förmåga. Att dessutom denna olyckliga politik kom att sammanfalla med andra omständigheter, som berodde på tidigare politiskt-ekonomiska försyndelser, bidrog i hög grad till att ytterligare förvärra situationen.

Vi fick 1971 kraftiga nedgångar i både bostadsbyggande och kommunala investeringar. Detta är i viss mån omständigheter men också konsekvenser av tidigare politik, och konsekvenserna borde kunnat förutses. Det var inte märkvärdigt att kommuninvesteringarna skulle svikta efter alla år av överexpansion. Det var inte heller konstigt att det inträffade just 1971. Större delen av kommunsammanslagningssreformer, som skulle sammanslås med större, men skulle då inträffa och de mindre kom-

hade forcerat sina investeringar för att få färdigt projekten och få slut på pengarna innan de miste möjligheten att själva bestämma. Att även bostadsbyggandet skulle falla tillbaka borde ha förutsetts. Det snabbt stigande antalet outhyrda lägenheter i nyproducerade hus gav tillräckligt tydliga signaler. Nu framhålls det i finansplanen ursäktande att Sverige inte i likhet med många andra länder kunde utnyttja bostadsbyggandet och offentliga investeringar för att motverka konjunkturdämpningen. Det är på sitt sätt riktigt, men det innebär samtidigt ett erkännande av att man redan skjutit bort krutet innan fienden infann sig. I stället för att ha den politik för full sysselsättning, som vi i Sverige så länge skrävlat om, nödgas vi alltså erkänna att remedierna för denna politik redan förbrukats när de bäst skulle behövas.

Om det nu verkligen förhåller sig så att det på grund av strukturella och andra omständigheter är mera komplicerat än tidigare att föra en fullsysselsättningspolitik, borde man dra lärdom av detta och inte ytterligare försvåra uppgiften för sig med motstridande målsättningar, vilket man på ett markant sätt gjort. Man borde väl också dra den lärdomen, att det kan komma surt efter om man gör som under 60-talet: forcerar fram alla reformer på alla områden på en och samma gång. Det hade onekligen varit bra att ha haft något stort och resurskrävande att ta till i den bedrövliga situation landet befunnit sig i de senaste två åren. Nu har man bara att beklaga att detta saknas.

Framtiden och regeringen

Om den fulla sysselsättningens politik skall kunna restaureras, krävs det att herrarna i Riksbanken och kanslihuset inte får utveckla sig till fullständiga gnomer. Det krävs också att sysselsättningen sätts framför jämlikheten. Därutöver måste inses och erkännas, att man inte kan driva fullsys-sättningspolitik mot företagen, utan det måste ske med företagen. Företagen måste sålunda ges möjligheter till lönsam verksamhet; sedan må det avvika från en suddig jämlikhetsuppfattning hur mycket som helst. Man borde också klart erkänna, att verkligheten de två senaste åren givit en lika klar som smärtsam demonstration av den selektiva politikens otillräcklighet. Den har i stort sett lett till ett osystematiskt plotter både på arbetsmarknadsområdet och företagsområdet. Subventioner, avdrag, rabatter och bidrag är snart av den omfattningen att inget företag kan vara utan stöttor av något slag om det inte skall betrakta sig som diskriminerat. Det är heller snart ingen som kan tänka sig

företa något nytt utan att först noggrant undersöka vilka bidrag och förmåner som kan erhållas. Detta måste i längden vara ohållbart. Vi kan inte leva på att ha händerna i varandras fickor. Landet behöver i hög grad en företagsamhet som kan stå för sig själv.

Regeringen har med en istadighet, som borde ägnats ett bättre ändamål, hårdnackat motsatt sig varje tanke på att föra en mera generellt stimulerande ekonomisk politik. Detta kan knappast bero på annat än idiosynkrasier och fördomar. Några rationella skäl för den envisa vägran har inte presterats. Straffet för denna envetenhet har inte uteblivit, men det är tyvärr främst de arbetslösa som får lida bestraffningen. Fördomar och falsk prestige bör inte längre få utgöra hinder för en verklig fullsys-sättningspolitik. Det kan vara svårt nog ändå utan denna irrationella belastning. För det är väl inte meningen att vi skall uppge den fulla sysselsättningspolitiken för några tillfälliga opinionsdunster från några hundratal mediaförledda skränföckar?